

УДК 376:378

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-3-50>

Наталя ЦИБУЛЯК,

orcid.org/0000-0003-2474-8614

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету
(Запоріжжя, Україна) nata.tsibulyak@gmail.com*

Ольга ГУРЕНКО,

orcid.org/0000000335627818

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(Запоріжжя, Україна) hurenkoolga75@gmail.com*

Ганна МИЦИК,

orcid.org/0000-0002-4989-416X

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянського державного педагогічного університету
(Запоріжжя, Україна) kolibri07s@ukr.net*

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН ДЛЯ НАВЧАННЯ: НОВІ РЕАЛІЇ ДЛЯ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ¹

У статті висвітлена актуальність інклюзивної вищої освіти в умовах динамічних змін в Україні, зокрема з акцентом на унікальні виклики, з якими стикаються тимчасово переміщені заклади вищої освіти. Зроблена спроба представити універсальний дизайн у сфері освіти не просто як теоретичний концепт, а як практичний засіб для створення гнучкого, доступного та інклюзивного освітнього середовища, адаптованого до потреб здобувачів вищої освіти, включно з-поміж вразливих груп населення. Розглянуто найбільш відому у сфері освіти концепцію універсального дизайну з фокусом на процес навчання здобувачів освіти. Викладено власне бачення авторів щодо можливостей реалізації принципів універсального дизайну для навчання на рівні вищої освіти. Надано чіткі рекомендації в частині забезпечення цифрової доступності навчальних матеріалів, посиляючись на вищезгадані принципи. Акцентовано на потенційних бар'єрах, які можуть перешкодити здобувачам вищої освіти повноцінно сприймати освітній контент.

Виокремлено ключові фактори, які в окремих випадках ускладнюють процес реалізації універсального дизайну для навчання в межах закладів вищої освіти, зокрема тих, що тимчасово переміщені через військові дії. Серед таких в статті визначені: широта поля для інтерпретації інструкцій щодо реалізації принципів універсального дизайну для навчання; його поспішне впровадження, яке може спричинити ризики неправильного застосування без глибокого вивчення та адаптації під конкретний освітній контекст; наявність усталених переконань щодо змісту універсального дизайну; недостатній рівень цифрової компетентності та обізнаності педагогічних працівників і адміністрації закладів вищої освіти щодо переваг та способів застосування універсального дизайну для навчання; відсутність ефективних інструментів для оцінки його впливу на якість та ефективність освітнього процесу. Запропоновано кроки для послаблення дії факторів зазначених у статті.

***Ключові слова:** універсальний дизайн для навчання, інклюзивне освітнє середовище, заклади вищої освіти, тимчасово переміщені заклади вищої освіти, повномасштабна війна.*

¹ Статтю підготовлено до публікації за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проєкту 2022.01/0010 «Дизайн інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти».

Natalia TSYBULIAK,*orcid.org/0000-0003-2474-8614**Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Psychology and Speech Therapy
Berdyansk State Pedagogical University
(Zaporizhzhia, Ukraine) nata.tsibulyak@gmail.com***Olha HURENKO,***orcid.org/0000000335627818**Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor at the Department of Social Work and Inclusive Education
Berdyansk State Pedagogical University
(Zaporizhzhia, Ukraine) hurenkoolga75@gmail.com***Hanna MYTSYK,***orcid.org/0000-0002-4989-416X**Candidate of Sciences in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Applied Psychology and Speech Therapy
Berdyansk State Pedagogical University
(Zaporizhzhia, Ukraine) kolibri07s@ukr.net*

UNIVERSAL DESIGN FOR LEARNING: NEW REALITIES FOR TEMPORARILY DISPLACED HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article highlights the relevance of inclusive higher education in Ukraine amidst dynamic changes, particularly focusing on the unique challenges faced by temporarily displaced higher education institutions. It attempts to present universal design in education not just as a theoretical concept but as a practical tool for creating a flexible, accessible, and inclusive educational environment tailored to the needs of higher education seekers, including vulnerable groups. The article discusses the well-known concept of universal design in education with a focus on the learning process. The authors' vision for implementing universal design for learning principles at the higher education level is outlined, along with specific recommendations for ensuring digital accessibility of educational materials. The potential barriers that may hinder higher education seekers from fully accessing educational content are highlighted. Key factors complicating the implementation of universal design for learning within higher education institutions, especially those temporarily displaced due to military actions, are identified. These include the broad scope for interpreting instructions, the hasty implementation that could lead to risks of misapplication without in-depth study and adaptation, existing beliefs about universal design for learning, insufficient digital competence and awareness among educational staff, and the lack of effective tools for assessing its impact on the quality and effectiveness of the educational process. Steps to mitigate the factors mentioned in the article are proposed.

Key words: *universal design for learning, inclusive educational environment, higher education institutions, temporarily displaced higher education institutions, full-scale war.*

Постановка проблеми. Освіта є міцним фундаментом для побудови процвітаючого суспільства і однією з найважливіших інвестицій для забезпечення основи для сталого розвитку і гарантування добробуту майбутніх поколінь. У Загальній декларації прав людини, прийнятій у 1948 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, наголошується, що кожна людина має право на освіту. Саме тому вагомого значення набуває забезпечення рівних прав на освіту, що суголосно з Цілями сталого розвитку (UNESCO, 2015). Зокрема, одна з них наголошує на забезпеченні інклюзивної та справедливої якісної освіти, сприянні можливостям навчання протягом усього життя для всіх (UNESCO, 2015). На рівні правових документів Україна теж взяла

на себе зобов'язання з дотримання загально-людських прав та визнала принципи інклюзивної освіти. Внаслідок чого відбулося повноцінне і всеохоплююче її впровадження на всіх рівнях освіти, а серед пріоритетних завдань на шляху до забезпечення всебічного розвитку осіб з особливими освітніми потребами визначено створення інклюзивного, безпечного та сприятливого освітнього середовища. Ця ідея знайшла своє відображення і на рівні вищої освіти.

На тлі повномасштабної війни в Україні, яка призводить до численних викликів та соціальних перетворень, питання, пов'язані з організацією та запровадженням інклюзивної вищої освіти, стають надзвичайно актуальними (Гуренко та ін., 2023). На сьогоднішній день система вищої освіти

стикається зі зростанням проблем і специфічних потреб учасників освітнього процесу. Зокрема, очікується прогнозоване збільшення кількості осіб, які постраждали від війни та потребують освітньої та психологічної підтримки (Гуренко та ін., 2023). Всі ці обставини вимагають додаткової гнучкості від закладів вищої освіти (далі – ЗВО) в контексті організації освітнього процесу. Ситуація загострюється тим, що для тимчасово переміщених ЗВО, які за рішенням засновника (засновників) змінили своє місцезнаходження шляхом переміщення з тимчасово окупованої території до населеного пункту на підконтрольній українській владі території (Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII) реалії створюють додаткові перешкоди.

Війна – це важке випробування людської волі та непохитності духу. Проте це ще й стимул намагатися змінити світ на краще (Lavrysh et al., 2022), шукаючи відповіді на нові виклики. Для ЗВО, що опинились «без стін» та продовжують свою освітню діяльність виключно з використанням технологій дистанційного навчання, задача створення інклюзивного освітнього середовища перетворюється на особливу проблему (Lopatina et al., 2023). Умови вимушеної релокації вимагають від них постійного пошуку шляхів адаптації до нових реалій та глибокого переосмислення підходів до забезпечення доступності та якості освітніх послуг. Універсальний дизайн у сфері освіти виступає як один зі стратегічних відповідей на ці труднощі (Griful-Freixenet et al., 2021).

Аналіз досліджень. У наукових працях українських та зарубіжних дослідників вивчають різні аспекти порушеної нами проблеми. Деякі науковці (B. S. Fornauf, J. D. Erickson (2020), F. Fovet (2020), J. Griful-Freixenet, K. Struyven, W. Vantieghem (2021), N. D. Selvaratnam, O. B. Keat, J. Tham (2023)) розглядають універсальний дизайн у сфері освіти як засіб для розширення доступності та підвищення ефективності надання освітніх послуг з врахуванням потреб здобувачів вищої освіти. Інші фокусуються на тому, як цифрові технології можуть підтримати цей процес (O. I. Гуренко, Г. М. Алексєєва, Г. О. Лопатина, Н. В. Кравченко (2017), A. Lachheb, V. Abramenska-Lachheb, L. Huber (2021), M. Slootman, T. Korthals Altes, E. Domagała-Zyśk, I. Rodríguez-Ardura, I. Stanojev (2023), J. Kang, K. Patton, S. Gardiner-Walsh (2024)). Окремі наукові розвідки (Y. Lavrysh, I. Lytovchenko, V. Lukianenko, T. Golub (2022), H. Lopatina, N. Tsybuliak, A. Popova, O. Hurenko, Y. Suchikova (2023)) присвячені впливу війни на роботу ЗВО в умовах невизначеності.

Метою запропонованого дослідження є аналіз реалізації принципів універсального дизайну для навчання в ЗВО України з акцентом на другий принцип – використання різних способів представлення навчальної інформації. Стаття також спрямована на визначення основних викликів, які стоять на шляху ефективного впровадження універсального дизайну для навчання в умовах повномасштабної війни для тимчасово переміщених ЗВО, розробку рекомендацій для їх подолання з метою створення інклюзивного, доступного та безбар'єрного освітнього середовища для всіх здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Суттєві зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, в тому числі вплив повномасштабної війни, що розгорнувся на території України, знаходять своє відображення на діяльності закладів вищої освіти. Всі ці обставини вимагають додаткової гнучкості від ЗВО в контексті організації освітнього процесу та забезпечення доступності освіти для всіх, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, а також від інших обставин та ознак. Це зумовлює потребу у створенні інклюзивного освітнього середовища. Відповідно до проєкту Методичних рекомендацій щодо створення інклюзивного освітнього середовища в ЗВО, його визначено як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання та розвитку здобувачів освіти, для ефективної професійної діяльності працівників ЗВО, для надання якісних освітніх та інших послуг особам незалежно від їхньої приналежності до закладу освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Одним з таких засобів для його створення є універсальний дизайн в освіті (Griful-Freixenet et al., 2021).

Історично універсальний дизайн у сфері освіти став наслідком концепції універсального дизайну у галузі архітектури, який закликав архітекторів створювати свої проєкти з урахуванням усіх людей із самого початку, а не модифікувати чи адаптувати їх до індивідуальних потреб після факту (Griful-Freixenet et al., 2021). В Законі України «Про освіту» універсальний дизайн у сфері освіти визначений як дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Останніми роками універсальний дизайн у сфері освіти набуває критичного значення, оскільки є суголосним інклюзивній освіті. Найбільш відомою у сфері освіти є концепція універ-

сального дизайну з фокусом на процес навчання здобувачів освіти, розробниками якої є CAST (Universal Design for Learning – UDL).

Універсальний дизайн для навчання – це структура для вдосконалення та оптимізації викладання та навчання для всіх людей на основі наукового розуміння того, як люди навчаються (CAST, 2018). Цей дизайн надає гнучкі рекомендації щодо мінімізації перешкод і створення оптимальних умов для отримання освітніх послуг для всіх, спираючись на їх сильні сторони та потреби (Roski et al., 2024). В основу цієї концепції покладено ідею про те, що нерідко перешкоди в освітньому процесі, з якими стикаються здобувачі вищої освіти, виникають через обмеження навколишнього середовища, а не через їх різноманітність (Roski et al., 2024). Всі здобувачі освіти мають різні можливості, потреби та очікування, відрізняються способами сприйняття інформації, фізичним та когнітивним особливостям, а також рівнем здатності до саморегуляції (Сімкова & Міхнева, 2023). Це підкреслює необхідність створення гнучких освітніх програм, урізноманітнення та перебудову методів, методик та підходів до навчання.

Незважаючи на те, що концепція універсального дизайну для навчання активно розвивається протягом останніх двох десятиліть, основні три принципи залишаються незмінними (CAST, 2018). Ці принципи ґрунтуються на основі даних нейронауки щодо функціонування мозкових мереж, що мають бути активізовані для успішного навчання. Так, кожна мозкова мережа безпосередньо сприяє навчанню: центральна частина мозку (Affective networks) – керує мотивацією, регулює та обробляє емоції; задня частина мозку, включаючи потиличну і скроневу його частини (Recognition networks) – відповідає за сприйняття та обробку інформації, а лобна (Strategic networks) – забезпечує планування та виконання навчальних дій (CAST, 2018).

Такий підхід забезпечує глибше розуміння того, як організувати освітній процес, що відповідає різним способам сприйняття та обробки інформації, здатності до її інтерпретації та усвідомленому відтворенню у процесі навчання. Врахування цих аспектів дозволяє створити більш інклюзивне та ефективне освітнє середовище, яке адаптоване до потреб кожного здобувача освіти, сприяючи тим самим рівному їх доступу до якісної освіти і залученню у процес навчання на основі їхніх індивідуальних особливостей та потреб.

Розглянемо більш детально три основні принципи універсального дизайну навчання. Перший принцип передбачає різні форми стимулювання

зацікавленості та мотивації здобувачів вищої освіти (Engagement). Цей принцип є одним із найскладніших щодо практичної реалізації (Fovet, 2020). Насправді не існує єдиного способу, який би гарантував стовідсотковий позитивний результат. Це зумовлено тим, що кожен має свої унікальні потреби, знання, досвід та способи навчання, про які варто знати та враховувати в організації процесу викладання та навчання у вищій школі. Так, деякі здобувачі освіти захоплюються спонтанністю та новизною, тоді як інші не зацікавлені, навіть налякані цим, віддаючи перевагу рутині. Інші полюбляють працювати окремо, на противагу решті, яка обирає спільну діяльність зі своїми одногрупниками. За таких обставин, важливо використовувати різні засоби для стимулювання зацікавленості та мотивації здобувачів вищої освіти щодо досягнення очікуваних результатів навчання.

Відповідно до рамки універсального дизайну для навчання, запропонованої CAST, метою залучення є зосереджені (цілеспрямовані) та вмотивовані здобувачі освіти (2018). У контексті вищої освіти цього можна досягти різними способами, доречність яких визначається потребами здобувачів вищої освіти. Так, доцільно надавати здобувачам вищої освіти якомога більше свободи дій і самостійності у процесі навчання, можливість вибору способу досягнення результатів навчання. Освітня діяльність, до якої вони залучаються, повинна бути релевантною їх інтересам та цінностям, а результати навчання та професійні компетентності – професійній діяльності. Рекомендовано починати заняття, повторюючи те, на чому завершили, або зосередитись на тих моментах, в яких здобувачі вищої освіти мали певні труднощі. Слід показувати взаємозв'язок між темами та змістом інших освітніх компонент, пояснювати, як вони пов'язані з освітньою програмою та майбутньою професійною діяльністю. Для підтримки їх мотивації та зацікавленості важливим є конструктивний, доступний, послідовний і своєчасний зворотній зв'язок. Зокрема, слід спонукати їх до саморефлексії, де через усвідомлення власних думок, почуттів, дій, цінностей та переконань, здобувачі вищої освіти самостійно чи з допомогою викладача приходять до розуміння своєї поведінки, реакцій, досягнень, сильних та слабких сторін.

Другий принцип враховує необхідність використання різних способів представлення навчальної інформації (Representation). Основна мета застосування такого підходу – це винахідливі та креативні здобувачі. Цього неможливо досяг-

нути, якщо запропонована навчальна інформація є складною для сприймання та/або представлена у незручних форматах представлення, що потребує зусиль чи додаткової допомоги, щоб її зрозуміти. Тому важливо забезпечити представлення навчальної інформації в різний спосіб, розширивши можливості використання аналізаторних систем або параметрів налаштування (наприклад: зчитування з екрана, розпізнавання голосу, звукові підказки, а також прості зміни шрифту тексту, кольору та міжрядкового інтервалу за допомогою цифрових технологій тощо). Для цього варто використовувати різні типи засобів навчання: текст, аудіо-відеоматеріал, ілюстрації або фотографії, муляжі, макети, діаграми, схеми, моделі тощо (CAST, 2018).

Третій принцип звертає увагу на необхідність забезпечення різних засобів дій і вираження результатів навчання (Action & Expression). Основна мета – розвиток у здобувачів освіти стратегічного мислення та орієнтації на досягнення поставленої мети. Це передбачає диференціацію способів, за рахунок яких вони можуть продемонструвати свій рівень розуміння, засвоєння змісту освітньої компоненти та результатів навчання (Griful-Freixenet et al., 2021). Зазначене набуває актуальності у розрізі збільшення різноманітності студентського контингенту (Selvaratnam et al., 2023), що вимагає індивідуального підходу до кожного. Важливо надати можливість вибору презентації своїх результатів навчання як-то: письмове висловлювання, усна презентація, створення мультимедійної презентації чи інфографіки, подкаст, навчальний проект тощо.

Вищезазначені принципи універсального дизайну працюють разом як основа для організації освітнього процесу, який дозволяє здобувачам вищої освіти досягти «цілеспрямованого, обізнаного, стратегічного та ефективного» навчання. Основною метою цієї концепції є надання рівних освітніх можливостей для здобуття якісної освіти, заохочуючи викладачів пропонувати різні підходи та способи представлення матеріалу, самовираження та залучення всіх здобувачів вищої освіти. Тобто врахування принципів універсального дизайну дозволяє вдосконалити наявні інклюзивні практики у закладах вищої освіти, адже основна ідея концепції універсального дизайну для навчання – це врахування різноманітності задля залучення до навчання та рівності у доступі до якісної освіти різних категорій здобувачів, зокрема з-поміж вразливих.

У нашому дослідженні особливий інтерес становить реалізація другого принципу універ-

сального дизайну для навчання. Такий інтерес зумовлений сучасними реаліями в системі вищої освіти України, пов'язаними з повномасштабною війною. Наразі певна частина університетів України є тимчасово переміщеними («університетів без стін»), які продовжують освітню діяльність на новій локації, але майже без матеріально-технічної бази, оскільки вона була знищена або захоплена російськими військами (Loratina et al., 2023). Тому доступність кампусу та ресурсів зазнає суттєвих змін, адже фізично в один момент це стало недоступним.

У таких нових реаліях фізична доступність, яка раніше вважалася ключовим маркером інклюзивної освіти, поступається своїм місцем новій її парадигмі – цифровій інклюзії, яка передбачає забезпечення умов для справедливого, рівного та безпечного доступу до цифрових технологій всіма без винятку. Варто також наголосити на тому, що ці зміни стосуються не тільки втрати матеріально-технічної бази університетів. Мова також йде про здобувачів вищої освіти та персонал ЗВО, які фізично не знаходяться в одному місці через нестабільну безпекову ситуацію в Україні в часи триваючої війни. Тому цифрова інклюзія є особливо актуальною для осіб, які перебувають у зоні активних бойових дій чи на тимчасово окупованій території, але продовжують навчання та викладання. Цифрові технології є також ефективними для забезпечення неперервності навчання для здобувачів із віддалених районів України або тих, хто навчається за кордоном (Гуренко та ін., 2023). Тобто застосування таких технологій допомагає долати часові та територіальні обмеження (Mytsyk et al., 2022; Slooman et al., 2023).

У цьому контексті, особливу увагу викладачам слід приділити дотриманню принципів універсального дизайну для навчання при створенні та використанні навчальних матеріалів для синхронного та асинхронного форматів дистанційного навчання. Важливо ідентифікувати та усунути потенційні бар'єри, які можуть перешкоджати здобувачам вищої освіти повноцінно сприймати навчальну інформацію. За таких умов мова йде про другий принцип універсального дизайну для навчання.

Одним із способів виявлення таких бар'єрів може стати використання функцій перевірки доступності, які пропонуються в багатьох програмних забезпеченнях. Ці інструменти допомагають аналізувати навчальні матеріали на предмет відповідності загальноновизнаним стандартам доступності, забезпечуючи, щоб документи, презентації, таблиці та інші ресурси були зрозумілі і

доступні для всіх, включаючи тих, хто використовує асистивні технології.

Забезпечення доступності контенту в цифровому форматі, зокрема в документах та PDF-файлах, вимагає уважного ставлення до семантичної структури, використання списків, маркування таблиць та вирівнювання тексту. Семантична структура документа включає логічне використання заголовків, параграфів та інших структурних елементів, які допомагають користувачам зрозуміти організацію та ієрархію контенту (Kang et al., 2024). Наприклад, заголовки різних рівнів (Заголовок 1, Заголовок 2 та інші) повинні використовуватися для визначення основних розділів документа та підрозділів відповідно. Не зайвим буде короткий зміст основних частин документа на його початку.

Марковані та нумеровані списки також відіграють важливу роль у структуруванні інформації, роблячи текст легшим для сприйняття та розуміння. Вони дозволяють групувати пов'язані елементи або вказувати послідовність кроків чи інструкцій.

При використанні мультимедійної презентації важливо переконатись, що всі зображення, використані в ній, супроводжуються альтернативним текстом. Такий текст дає змогу програмам для зчитування з екрана викладати зміст зображень, забезпечуючи доступність інформації, яка описує його. Декоративні зображення (фонові зображення, логотипи університетів, орнаменти тощо), які не несуть інформаційного навантаження, можуть не мати альтернативного тексту. Водночас коли мова йде про зображення, яке передає важливу інформацію, такий як графіки або діаграми, детальний альтернативний текст є невід'ємним для забезпечення рівного доступу здобувачів освіти до навчального змісту (Kang et al., 2024).

Коректне вирівнювання тексту також є важливим маркером доступності. Текст, вирівняний за лівим краєм, зазвичай легше зчитується, оскільки створює чітку вертикальну лінію, яка допомагає візуально орієнтуватися під час читання. Зокрема, таке вирівнювання сприяє дотриманню однакового проміжку між словами, що вкрай важливе для тих, хто використовує програмне забезпечення для перетворення тексту в аудіо.

Крім того, слід уникати використання сканованих текстових зображень, оскільки це ускладнює зчитування тексту з екрана (Kang et al., 2024). Рекомендовано використовувати стислі назви для гіперпосилань, щоб користувачі могли легко орієнтуватися, куди вони направляють (Kang et al., 2024). Наприклад, змінити URL: <https://bdpu.org>.

ua/faculties/fdsso/structure-fdsso/kaf-psychology/ таким як Link: bdpu.

Слід також звернути увагу на змістовність опису. Він має бути конкретним і точним, із зазначенням усіх релевантних цифр та відсотків, які представлені в матеріалах. Наприклад, на противагу такому опису «На слайді представлено графік річного прибутку компанії за останні п'ять років», слід надати такий «На слайді представлено графік річного прибутку компанії за останні п'ять років. У 2018 році прибуток становив 5 мільйонів доларів. У 2019 році ця цифра зросла до 5,5 мільйонів, що відображає зростання на 10%. У 2020 році прибуток знизився до 4,5 мільйонів доларів через зовнішні економічні виклики, показуючи падіння на 18% порівняно з попереднім роком. Відновлення почалось у 2021 році, з прибутком у 5 мільйонів доларів, а у 2022 році спостерігалось подальше зростання до 6 мільйонів доларів».

Важливо зацентувати на створенні доступних навчальних відеоматеріалів для широкого кола осіб. Рекомендовано використовувати приховані субтитри, тобто такі, що можуть містити не тільки тексти діалогу, а й інформацію щодо інших звуків та персонажів. Оскільки вони є більш універсальними та можуть бути за необхідності як активовані, так і декодовані. Тоді як звичайні титри нерідко є частиною зображення відео або програми (як, наприклад, в TikTok) та не можуть бути деактивованими. Окрім того, для осіб з порушеннями зору важливо, щоб відеоматеріали містили опис, який точно і чітко передає те, що відбувається на екрані (Kang et al., 2024).

Серед іншого важливим для забезпечення доступності та рівності є завчасне ознайомлення здобувачів вищої освіти з функціональними можливостями цифрових технологій, які будуть використані під час вивчення навчальної дисципліни. В іншому випадку, вони можуть відчувати себе ізольованими від освітнього процесу, оскільки не зможуть виконувати завдання або ефективно співпрацювати з іншими. До перешкод можна віднести відсутність технічної підтримки, чітких інструкцій та вказівок щодо виконання завдань, надання варіантів формату презентації (есе, реферат, звіт, відео, аудіо, інфографіка, програмне забезпечення, мультимедійна презентація, блог, проєкт тощо) здобутих знань та навичок.

Резюмуючи, зазначимо, що відповідно до принципів універсального дизайну для навчання викладачі мають забезпечити різноманітний формат представлення та доступності навчальних матеріалів у цифровому просторі, щоб гарантувати різноманіття, залученість та рівність для всіх

здобувачів вищої освіти, у тому числі як не тільки для осіб з особливими освітніми потребами. Це дозволяє робити освітній процес більш ефективним для кожного (Kang et al., 2024).

Проте, не дивлячись на визнання науковцями та освітянами суттєвих переваг використання принципів універсального дизайну для створення інклюзивного освітнього середовища, сьогодні все ще залишається низка факторів, які ускладнюють цей процес.

По-перше, універсальний дизайн для навчання є підходом, який вимагає продуманого планування, ретельного впровадження та постійної адаптації. Бажання негайної його реалізації є нереалістичним (Fovet, 2020) і може призвести до невиправданих ризиків поверхневого застосування його принципів без глибокого вивчення та адаптації під конкретний освітній контекст.

Окремо слід наголосити на неоднозначності інтерпретації інструкцій щодо реалізації принципів універсального дизайну для навчання, запропонованих CAST (CAST, 2018). З одного боку, це є позитивним аспектом, оскільки ця відкритість і гнучкість підкреслює академічну свободу викладачів і освітян щодо адаптації його принципів до унікальних потреб їх здобувачів вищої освіти та специфіки освітніх компонент. Однак, з іншої сторони, залишає багато вільного простору для їх інтерпретації (Lachheb et al., 2021). Оскільки різні викладачі можуть розуміти та втілювати їх по-своєму, базуючись на власному досвіді, знаннях та переконаннях, це може призвести до різноманітності підходів у межах одного ЗВО або навіть освітньої компоненти, ускладнюючи створення послідовного та інклюзивного освітнього середовища.

Однією із викликів імплементації універсального дизайну є фінансові ресурси. Зокрема, попри стрімкий розвиток технологій, доступ до сучасних технологічних рішень все ще може бути обмеженим в деяких ЗВО через вартість, сумісність або відсутність технічної підтримки. Для тимчасово переміщених закладів вищої освіти («університетів без стін») ця проблема набуває неабиякої актуальності.

Серед іншого, слід звернути увагу на недостатній рівень обізнаності науково-педагогічних працівників та адміністрації закладів вищої освіти щодо переваг та способів застосування універсального дизайну для навчання (Fornauf & Erickson, 2020). Це може призводити до опору та небажання реалізовувати його принципи в рамках освітньої діяльності ЗВО на різних рівнях (Lachheb et al., 2021). Крім того, варто зацентрувати й на рівні

цифрової компетентності викладачів, яка визначає їх здатність впевнено, критично та відповідально застосовувати цифрові технології для створення доступного навчального контенту, а також для адаптації матеріалів під індивідуальні потреби здобувачів вищої освіти (Mytsyk, 2023).

Існує також помилкова думка, що універсальний дизайн для навчання використовується виключно для задоволення потреб осіб з особливими освітніми потребами. Насправді таке упередження є неправомірним, оскільки універсальний дизайн для навчання – це підхід, який приносить користь усім завдяки врахуванню особливостей та можливостей кожного учасника освітнього процесу (Fornauf & Erickson, 2020). Серед іншого часто його розглядають як набір конкретних кроків чи вказівок (чек-лист), а не як спосіб мислення, який має на меті врахувати різноманіття потреб всіх здобувачів вищої освіти під час планування освітнього процесу, його реалізації та оцінювання (Fovet, 2020). Це означає, що замість того, щоб слідувати простому переліку рекомендацій, викладачі мають глибше замислюватися над тим, яким чином вони можуть адаптувати зміст, методи викладання та форми оцінювання так, щоб вони були доступні та ефективні для кожного.

І на сам кінець, серед труднощів впровадження універсального дизайну для навчання вбачаємо відсутність інструментів для оцінки впливу цього підходу на якість та ефективність освітнього процесу. Без чітких критеріїв оцінки важко оцінити результат та його переваги, зокрема це ускладнює адаптацію та оптимізацію освітніх практик, оскільки майже не можливо визначити, які аспекти універсального дизайну працюють найкраще, а які потребують доопрацювання або змін.

Усі вищезазначені фактори, створюють особливі виклики для ефективного впровадження цього підходу. Тому його реалізацію слід розглядати «як довгу і складну подорож, а не як швидку і легку трансформацію, яка може бути завершена за одну ніч» (Fovet, 2020).

Висновки. Універсальний дизайн у сфері освіти є критично важливим для створення інклюзивного, доступного та безбар'єрного освітнього середовища, що сприяє успішному навчанню всіх здобувачів вищої освіти, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Успішність та ефективність реалізації однієї з його концепцій – універсального дизайну для навчання в ЗВО залежить від низки факторів та потребує конкретних інституційних рішень для тимчасово переміщених закладів вищої освіти:

– Розробити довгостроковий план реалізації універсального дизайну для навчання, який включатиме конкретні цілі, індикатори успіху, критерії оцінки та прогнозовані терміни виконання пріоритетних завдань. Це має відбуватись з залученням всіх зацікавлених сторін до його обговорення та проєктування, що дозволить збалансувати очікування з реальними можливостями реалізації.

– Налагодити співпрацю із зовнішніми зацікавленими сторонами, зокрема громадськими організаціями, потенційними спонсорами, бізнес-партнерами та міжнародними організаціями для співпраці щодо модернізації інфраструктури та закупівлі необхідних матеріально-технічних засобів і навчально-методичних матеріалів в частині забезпечення фізичної та цифрової доступності для всіх її здобувачів.

– Підвищувати обізнаність науково-педагогічних працівників та адміністрації закладів вищої освіти шляхом організації регулярних тренінгів і майстер-класів з проблеми універсального дизайну для навчання та обміну кращими практиками; розробки методичних рекомендацій із прикладами успішних практик в різних освітніх

контекстах; обговорення викликів та труднощів впровадження принципів універсального дизайну для навчання; формування цифрової компетентності та формування навичок роботи зі спеціальними технічними засобами, асистивними технологіями та допоміжним програмним забезпеченням.

– Стимулювати викладачів реалізовувати принципи універсального дизайну для навчання під час викладацької діяльності за допомогою (не)матеріального заохочення (наприклад, преміювання, відзначення нагородами або надання можливості участі в конференціях, семінарах або навчальних курсах, спрямованих на підвищення кваліфікації у сфері інклюзивної освіти тощо).

– Визначити критерії перевірки ефективності застосування універсального дизайну для навчання та її здійснення. Це може включати розробку анкет для здобувачів вищої освіти, аналіз їх навчальних досягнень, спостереження, інтерв'ювання учасників освітнього процесу тощо.

У результаті впровадження цих ініціатив на інституційному рівні можна очікувати покращення доступності та якості освіти для всіх її здобувачів, зокрема з-поміж вразливих груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуренко О. І., Алексеєва Г. М., Лопатіна Г. О., Кравченко Н. В. Використання комп'ютерних тифлотехнологій та тифлозасобів у інклюзивному освітньому просторі університету. *Information Technologies and Learning Tools*. 2017. Vol. 61. Issue 5. P. 61–75. <https://doi.org/10.33407/itlt.v61i5.1782>
2. Гуренко О. І., Мицик Г. М., Попова А. С., Лопатіна, Г. О. Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство*. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут». 2023. № 2. С. 28–36. <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-4>
3. Мицик Г. М., Гусак А. А., Черепанова А. С. Щодо формування у здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта практичних навичок організації корекційно-розвиткової роботи під час дистанційного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр.* Бердянськ : БДПУ. 2022. Вип. 3. С. 80–91. DOI: 10.31494/2412-9208-2022-1-3-80-91
4. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 № 635. URL: <https://cutt.ly/Kwzf2Lxg> (дата звернення: 14.03.2024)
5. Сімкова І., Міхнева Ю. Особливості застосування принципів універсального дизайну для навчання англійської мови для спеціальних цілей. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2023. №49. С. 55–60. <https://doi.org/10.24919/2413-2039.17/49.8>
6. CAST. Universal Design for Learning Guidelines. Version 2.2. 2018. URL: <http://udlguidelines.cast.org> (дата звернення: 14.03.2024)
7. Fornauf B. S., Erickson J. D. Toward an inclusive pedagogy through universal design for learning in higher education: A review of the literature. *Journal of Postsecondary Education and Disability*. 2020. Vol. 33. Issue 2. P. 183–199. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1273677.pdf>
8. Fovet F. Universal design for learning as a tool for inclusion in the higher education classroom: Tips for the next decade of implementation. *Education journal*. 2020. Vol. 9. Issue 6. P. 163–172. <http://dx.doi.org/10.11648/j.edu.20200906.13>
9. Griful-Freixenet J., Struyven K., Vantieghem W. Toward more inclusive education: an empirical test of the universal design for learning conceptual model among preservice teachers. *Journal of Teacher Education*. 2021. Vol. 72. Issue 3. P. 381–395.
10. Kang J., Patton K., Gardiner-Walsh S. Success for All: Maximizing Digital Accessibility in Special Education Teacher Preparation Courses through Universal Design for Learning. *Journal of Special Education Preparation*. 2024. 10.33043/4a6kfo46
11. Lachheb A., Abramenska-Lachheb V., Huber L. Challenges and opportunities in adhering to UDL principles to design online courses. *The Journal of Applied Instructional Design*. 2021. Vol. 10. Issue 1. P. 97–123. <https://doi.org/10.59668/223.3754>
12. Lavrysh Y., Lytovchenko I., Lukianenko V., Golub T. (2022). Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. 2022. P. 1–8. <http://dx.doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>

13. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Hurenko O., Suchikova Y. Inclusive education in higher education institution: Are Ukrainian faculty members' ready for it? *Research in Education*. 2023. Vol. 0(0). <https://doi.org/10.1177/00345237231207721>
14. Mytsyk H. Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience : Scientific monograph*. Latvia : «Baltija Publishing». 2023. P. 175–200. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>
15. Roski M., Sebastian R., Ewerth R., Hoppe A., Nehring A. Learning analytics and the Universal design for learning (UDL): A clustering approach. *Computers & Education*. 2024. Article 105028. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2024.105028>
16. Selvaratnam N. D., Keat O. B., Tham J. Cohesion via Diversity and Inclusion: The Role of Sri Lankan State Universities in Post-War Reconciliation. *Migration Letters*. 2024. Vol. 21. Issue S1. P. 711–731; <https://doi.org/10.59670/ml.v21iS1.6398>
17. Sloodman M., Korthals Altes T., Domagała-Zyśk E., Rodríguez-Ardura I., Stanojev I. A Handbook of e-Inclusion. Building capacity for Inclusive Higher Education in Digital Environment. 2023. 106 p.
18. UNESCO. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. 2015. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656> (дата звернення: 14.03.24)

REFERENCES

1. Hurenko, O. I., Alekseeva, G. M., Lopatina, G. O., & Kravchenko, N. V. (2017). Vykorystannia kompiuternykh tyfletekhnolohii ta tyflozasobiv u inkluzyivnomu osvithnomu prostori universytetu [The use of computer typhlotechnologies and typhlomeans in the inclusive educational space of the university]. *Information Technologies and Learning Tools – Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia*, 61(5), 61–75. [in Ukrainian].
2. Hurenko O. I., Mytsyk H. M., Popova A. S., Lopatina, H. O. (2023) Vykorystannia tsyfrovnykh tekhnolohii dlia realizatsii inkluzyvnoi vyshchoi osvity: perspektyvy ta obmezhenia. [Utilizing digital technologies for inclusive higher education: perspectives and limitations] *Inclusion and society – Inkluziia i suspilstvo*, 2. 28–36. [in Ukrainian].
3. Mytsyk, H. M., Husak, A. A., & Cherepanova, A. S. (2022). Shchodo formuvannia u zdobuvachiv spetsialnosti 016 Spetsialna osvita praktychnykh navykiv orhanizatsii korektsiino-rozvytkovoi roboty pid chas dystantsiinoho navchannia [About developing of students of specialty 016 Special education practical skills in the organization of correctional and developmental work during distance education]. *Scientific Papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences – Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*, 3, 80–91 [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zakladakh vyshchoi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lypnia 2019 № 635. [On the approval of the Procedure for organizing inclusive education in higher education institutions: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 10, 2019 №635]. URL: <https://cutt.ly/Kwzf2LXg> [in Ukrainian].
5. Simkova I., Mikhnieva Yu. (2023) Osoblyvosti zastosuvannia pryntsyviv universalnogo dyzainu dlia navchannia anhliiskoi movy dlia spetsialnykh tsilei. [Peculiarities of applying the principles of universal design for teaching English for special purposes] *Human Studies. Series of Pedagogy – Liudynoznavchi studii. Serii “Pedahohika”*, 49, 55–60. [in Ukrainian].
6. CAST. Universal Design for Learning Guidelines. Version 2.2. 2018. URL: <http://udlguidelines.cast.org> (дата звернення: 14.03.2024)
7. Fornauf B. S., Erickson J. D. Toward an inclusive pedagogy through universal design for learning in higher education: A review of the literature. *Journal of Postsecondary Education and Disability*. 2020. Vol. 33. Issue 2. P. 183–199. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1273677.pdf>
8. Fovet F. Universal design for learning as a tool for inclusion in the higher education classroom: Tips for the next decade of implementation. *Education journal*. 2020. Vol. 9. Issue 6. P. 163–172. <http://dx.doi.org/10.11648/j.edu.20200906.13>
9. Griful-Freixenet J., Struyven K., Vantieghem W. Toward more inclusive education: an empirical test of the universal design for learning conceptual model among preservice teachers. *Journal of Teacher Education*. 2021. Vol. 72. Issue 3. P. 381–395.
10. Kang J., Patton K., Gardiner-Walsh S. Success for All: Maximizing Digital Accessibility in Special Education Teacher Preparation Courses through Universal Design for Learning. *Journal of Special Education Preparation*. 2024. 10.33043/4a6kfo46
11. Lachheb A., Abramenska-Lachheb V., Huber L. Challenges and opportunities in adhering to UDL principles to design online courses. *The Journal of Applied Instructional Design*. 2021. Vol. 10. Issue 1. P. 97–123. <https://doi.org/10.59668/223.3754>
12. Lavrysh Y., Lytovchenko I., Lukianenko V., Golub T. (2022). Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. 2022. P. 1–8. <http://dx.doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>
13. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Hurenko O., Suchikova Y. Inclusive education in higher education institution: Are Ukrainian faculty members' ready for it? *Research in Education*. 2023. Vol. 0(0).
14. Mytsyk H. Utilizing the opportunities provided by the educational and speech therapy laboratory in the formation and development of future special education teachers' digital competence. *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience: Scientific monograph*. Latvia: “Baltija Publishing”. 2023. P. 175–200. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5-11>

-
15. Roski M., Sebastian R., Ewerth R., Hoppe A., Nehring A. Learning analytics and the Universal design for learning (UDL): A clustering approach. *Computers & Education*. 2024. Article 105028. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2024.105028>
 16. Selvaratnam N. D., Keat O. B., Tham J. Cohesion via Diversity and Inclusion: The Role of Sri Lankan State Universities in Post-War Reconciliation. *Migration Letters*. 2024. Vol. 21. Issue S1. P. 711–731; <https://doi.org/10.59670/ml.v21iS1.6398>
 17. Slooman M., Korthals Altes T., Domagała-Zyśk E., Rodríguez-Ardura I., Stanojev I. A Handbook of e-Inclusion. Building capacity for Inclusive Higher Education in Digital Environment. 2023. 106 p.
 18. UNESCO. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. 2015. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>